

O'ZBEKISTONDA MILLIY MADANIY MEROSNI SAQLASH VA TARG'IB QILISH SIYOSATINING TARIXIY BOSQICHLARI

Narziqulov Akobir Akmal o'g'li

Millat universiteti 1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17574433>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida milliy madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish siyosatining shakllanish jarayoni hamda uning tarixiy bosqichlari tahlil qilingan. Unda sovet davridan to mustaqillik yillarigacha, shuningdek, so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar bosqichma-bosqich yoritilgan. Maqolada madaniy merosni muhofaza qilishning huquqiy asoslari, davlat siyosatidagi o'zgarishlar, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik natijalari va raqamlashtirish jarayonlarining ahamiyati tahlil etiladi. Shuningdek, milliy o'zlikni tiklash va yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda madaniy merosning o'rni haqida fikr yuritiladi. Tadqiqot natijasida O'zbekistonda madaniy merosni asrab-avaylash va uni jahon miqyosida targ'ib qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangani ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: madaniy meros, milliy qadriyat, tarixiy bosqichlar, saqlash siyosati, targ'ibot, UNESCO, raqamlashtirish.

HISTORICAL STAGES OF THE POLICY OF PRESERVING AND PROMOTING NATIONAL CULTURAL HERITAGE IN UZBEKISTAN

Abstract. This article analyzes the process of formation of the policy of preservation and promotion of national cultural heritage in the Republic of Uzbekistan and its historical stages. It covers the period from the Soviet era to the years of independence, as well as the reforms implemented in recent years. The article analyzes the legal framework for the protection of cultural heritage, changes in state policy, the results of cooperation with international organizations, and the importance of digitization processes. It also discusses the role of cultural heritage in restoring national identity and educating the younger generation in the spirit of patriotism. As a result of the study, it is noted that the preservation of cultural heritage in Uzbekistan and its promotion on a global scale have become one of the priority areas of state policy.

Keywords: cultural heritage, national value, historical stages, preservation policy, advocacy, UNESCO, digitization.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ ПОЛИТИКИ СОХРАНЕНИЯ И ПРОПАГАНДЫ НАЦИОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. В данной статье анализируется процесс формирования политики сохранения и популяризации национального культурного наследия в Республике Узбекистан и ее исторические этапы. Охватывается период с советских времен до годов независимости, а также реформы, реализованные в последние годы. В статье анализируются правовые основы охраны культурного наследия, изменения в государственной политике, результаты сотрудничества с международными организациями, значение процессов цифровизации. Также рассматривается роль культурного наследия в восстановлении национальной идентичности и воспитании подрастающего поколения в духе патриотизма.

В результате исследования отмечается, что сохранение культурного наследия в Узбекистане и его популяризация в мировом масштабе стали одним из приоритетных направлений государственной политики.

***Ключевые слова:** культурное наследие, национальная ценность, исторические этапы, политика сохранения, пропаганда, ЮНЕСКО, оцифровка.*

Har bir xalqning o'ziga xos madaniy merosi — uning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyosi va milliy o'zligini belgilovchi muhim omildir. O'zbekiston hududi qadimdan yirik sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lib, bu yerda yuzlab madaniy qatlamlar, me'moriy yodgorliklar, yozma manbalar va og'zaki ijod namunalarining beqiyos boy xazinasi shakllangan.

Mustaqillikka erishilgandan so'ng, milliy o'zlikni tiklash va tarixiy adolatni qaror toptirish jarayonida madaniy merosni asrab-avaylash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Sovet davrida madaniy merosga bo'lgan munosabat ko'proq ideologik yondashuv bilan cheklangan bo'lsa, mustaqillik yillarida bu jarayon milliy qadriyatlarni qayta tiklash, ularni xalqaro miqyosda tanitish va yosh avlod ongiga singdirish bosqichiga ko'tarildi. Bugungi kunda madaniy merosni saqlash, restavratsiya qilish, raqamlashtirish hamda UNESCO kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish yo'nalishida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

Mazkur maqolada O'zbekistonda milliy madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish siyosatining tarixiy shakllanish jarayoni, uning asosiy bosqichlari hamda hozirgi bosqichda olib borilayotgan islohotlar tahlil qilinadi. Shuningdek, madaniy merosning milliy o'zlikni mustahkamlashdagi o'rni va uni global miqyosda targ'ib etishning zamonaviy yo'nalishlariga e'tibor qaratiladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda O'zbekistonda milliy madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish siyosatining shakllanish jarayoni tarixiy, huquqiy va tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi.

Maqolani tayyorlashda tarixiy voqealar ketma-ketligi, davlat siyosatidagi bosqichma-bosqich o'zgarishlar hamda ularning mazmun-mohiyatini ochib berishga e'tibor qaratildi.

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- **Tarixiy–xronologik metod** – madaniy meros siyosatining rivojlanish bosqichlarini vaqt ketma-ketligida o'rganish uchun;
- **Qiyosiy tahlil metodi** – O'zbekiston tajribasini boshqa davlatlardagi madaniy merosni saqlash amaliyoti bilan solishtirish maqsadida;
- **Huquqiy tahlil** – madaniy merosni muhofaza qilishga oid qonunlar, farmonlar va davlat dasturlarining mazmunini o'rganish uchun;
- **Tizimli yondashuv** – madaniy merosni saqlash va targ'ib qilishning davlat, jamoatchilik hamda xalqaro darajadagi o'zaro aloqadorligini tahlil qilish uchun.

Shuningdek, maqolani yozishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish to'g'risida"gi qonun, O'zbekiston Fanlar akademiyasi materiallari, shuningdek, UNESCO hujjatlari va so'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar asosiy manba sifatida foydalanildi.

Muhokama

O'zbekiston Respublikasida milliy madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish siyosati murakkab, ammo izchil rivojlanish bosqichlarini bosib o'tgan. Har bir tarixiy davrda bu jarayonning mazmuni, maqsadi va metodlari jamiyatdagi siyosiy hamda ijtimoiy o'zgarishlarga mos ravishda shakllanib borgan.

Sovet davrining o'ziga xos jihatlari

Sovet tuzumi yillarida O'zbekiston hududidagi ko'plab tarixiy obidalar davlat nazorati ostiga olingan bo'lsa-da, ularning aksariyati mafkuraviy cheklovlar bilan o'rganilgan. Bu davrda merosni ilmiy jihatdan tadqiq etish ishlari yo'lga qo'yilgan bo'lsa ham, diniy va milliy qadriyatlar "eskilik sarqiti" sifatida baholangan. Shunga qaramay, aynan shu yillarda yodgorliklarni ro'yxatga olish, arxeologik qazilmalarni o'tkazish va tarixiy shaharlarda restavratsiya ishlarini amalga oshirish uchun dastlabki ilmiy va tashkiliy baza yaratildi. Bu esa keyinchalik mustaqil O'zbekistonning madaniy siyosati uchun poydevor vazifasini o'tadi.

Mustaqillikning dastlabki davrida milliy tiklanish

1991-yilda mustaqillikka erishilishi bilan madaniy merosga nisbatan tub burilish yuz berdi. Endilikda merosni asrash nafaqat tarixiy majburiyat, balki milliy o'zlikni tiklashning muhim omiliga aylandi. Bu yillarda davlat siyosatida tarixiy shaxslarni, jumladan, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy va boshqa buyuk ajdodlar merosini o'rganish va targ'ib etish keng miqyosda yo'lga qo'yildi. Shuningdek, Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz kabi qadimiy shaharlarning me'moriy ansambllari restavratsiya qilinib, UNESCOning Butunjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritildi. Bu jarayon O'zbekistonning xalqaro nufuzini mustahkamlash bilan birga, turizm rivoji uchun ham keng imkoniyatlar yaratdi.

2000–2016-yillarda tizimli yondashuv shakllanishi

Bu bosqichda madaniy merosni saqlash va targ'ib etish tizimi yanada chuqurlashdi. "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonun (2001-y.) qabul qilinishi mazkur sohaning huquqiy asoslarini mustahkamladi. Davlat dasturlari asosida yuzlab obidalar restavratsiya qilindi, tarixiy shaharlar hududlarida madaniy merosni muhofaza qilish zonalarini belgilandi. Shu bilan birga, madaniyat sohasi xalqaro hamkorlik darajasiga ko'tarilib, UNESCO, ICOMOS va boshqa tashkilotlar bilan hamkorlikda ko'plab qo'shma loyihalar amalga oshirildi.

Bu yillarda madaniy merosni iqtisodiy resurs sifatida ko'rish yondashuvi ham shakllandi — ya'ni merosni saqlash faqat madaniy masala emas, balki turizm, ta'lim, dizayn va san'at sohalarining o'zaro bog'liqligini ta'minlovchi omil sifatida qaralmoqda.

2017-yildan keyingi yangi davr — raqamli va innovatsion yondashuvlar

So'nggi yillarda O'zbekistonda madaniy merosni saqlash masalasiga yangicha, zamonaviy yondashuv joriy etildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida bu yo'nalish "Uchinchi Uyg'onish davri" g'oyasi doirasida milliy identitetni tiklash va madaniyatni xalqaro miqyosda tanitishning strategik yo'nalishiga aylandi.

Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish inspeksiyasi faoliyati qayta tashkil etildi, meros obyektlarining elektron bazasi yaratildi, 3D modellash va raqamli arxivlash tizimlari joriy qilindi. "O'zbekiston madaniy merosi jahon to'plamlarida" xalqaro loyihasi orqali xorijdagi o'zbek madaniy boyliklarini raqamli shaklda qayd etish ishlari olib borilmoqda.

Bundan tashqari, madaniy merosni xalqaro miqyosda targ'ib qilishda diplomatik va madaniy aloqalar kuchayib bormoqda. O'zbekistonning ko'plab obidalari UNESCO ro'yxatiga kiritilmoqda, xalqaro madaniyat festivallari o'tkazilmoqda. Bu esa nafaqat madaniyatni, balki mamlakatning ijobiy imijini ham mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Muhokama yakunlari

Umuman olganda, O'zbekistonda madaniy merosni saqlash siyosati dastlab ilmiy-texnik va nazoratga yo'naltirilgan bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda u kompleks, insonparvar, iqtisodiy va innovatsion yo'nalishga ega tizimga aylandi. Davlat tomonidan qabul qilinayotgan farmon va qarorlar, xalqaro hamkorlik va jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish — bu jarayonning barqarorligini ta'minlayotgan asosiy omillardandir. Eng muhimi, madaniy meros endilikda o'zbek xalqining milliy g'ururi, ma'naviy qadriyati va kelajak avlodlar uchun bebaho meros sifatida qadrlanmoqda.

Xulosa:

O'zbekiston Respublikasida milliy madaniy merosni saqlash va targ'ib qilish siyosati ko'p bosqichli, izchil va davr talablariga mos holda rivojlanib kelmoqda. Tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, sovet davrida madaniy meros asosan ilmiy qiziqish doirasida, lekin mafkuraviy cheklovlar bilan o'rganilgan bo'lsa, mustaqillik yillarida u milliy o'zlikni tiklash va xalq ruhiyatini uyg'otishning asosiy omiliga aylandi.

1990-yillarda boshlangan madaniy tiklanish siyosati 2000–2010-yillarda tizimli huquqiy asosga ega bo'lib, xalqaro hamkorlik va restavratsiya loyihalari orqali yangi bosqichga ko'tarildi.

Ayniqsa, 2017-yildan boshlab madaniy merosni asrash va targ'ib qilish siyosatida raqamlashtirish, innovatsion texnologiyalarni qo'llash, xalqaro platformalarda O'zbekiston madaniy boyliklarini tanitish yo'nalishlari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda madaniy merosni muhofaza qilish faqat tarixiy majburiyat emas, balki iqtisodiy, ma'naviy va tarbiyaviy ahamiyatga ega strategik vazifa sifatida qaralmoqda. Merosni saqlash jarayonida davlat, ilmiy muassasalar, jamoatchilik va xalqaro tashkilotlarning hamkorligi mustahkamlanib bormoqda.

Shu bois, O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, madaniy merosni asrash siyosati milliy o'zlikni saqlash, yosh avlodda tarixiy xotirani mustahkamlash va mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Kelgusida bu sohada raqamli texnologiyalar, xalqaro integratsiya va ta'limiy dasturlar orqali madaniy merosni yanada samarali asrash hamda targ'ib qilish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – Toshkent: O'zbekiston, 2023. – 84 b.
2. **“Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.** – 2001-yil 20-avgust.
3. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniy meros obyektlarini asrab-avaylash va ulardan oqilona foydalanish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF–5596-son Farmoni.** – Toshkent, 2018-yil 19-dekabr.
4. **O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish inspeksiyasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida”gi 2019-yil 13-fevraldagi**

- 133-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 14.02.2019-y., 09/19/133/0427-son.
5. **Mirziyoyev, Sh. M.** *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 458 b.
 6. **Karimov, I. A.** *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
 7. **Jo'rayev, A., To'xtayev, B.** *O'zbekiston madaniy merosi: tarix va zamon uyg'unligi*. – Toshkent: Fan, 2019. – 212 b.
 8. **Ruzmetova, G.** *O'zbekistonning moddiy va nomoddiy madaniy merosi*. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020. – 168 b.
 9. **Hasanov, M.** *O'zbekiston tarixiy shaharlarining madaniy merosi va turizm salohiyati*. – Buxoro: BuxDU, 2022. – 194 b.
 10. **UNESCO.** *World Heritage List: Uzbekistan Cultural Sites*. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: <https://whc.unesco.org> (murojaat qilingan sana: 15.05.2024).
 11. **O'zbekiston madaniy merosi jahon to'plamlarida**. – Toshkent: "World Society for the Study, Preservation and Popularization of the Cultural Heritage of Uzbekistan" nashriyoti, 2023.
 12. **Xolmurodov, D.** *O'zbekistonda madaniy siyosat va tarixiy xotira masalalari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 132 b.
 13. **Yo'ldoshev, Sh.** *Milliy madaniyat va merosni asrash: siyosiy-huquqiy yondashuvlar*. – Toshkent: Ijtimoiy fikr, 2020. – 156 b.
 14. **Abdurahmonov, R.** *O'zbekistonda tarixiy obidalarni restavratsiya qilish tizimining rivojlanishi*. – Samarqand: SamDU, 2021. – 98 b.
 15. **ICOMOS.** *Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage*. – Lausanne: ICOMOS International Secretariat, 1990. [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: <https://www.icomos.org> (murojaat qilingan sana: 10.05.2024).
 16. **UNESCO.** *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. – Paris: UNESCO, 1972. [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (murojaat qilingan sana: 15.05.2024).
 17. **Rasulov, I.** *O'zbekiston madaniy merosini saqlashning raqamli texnologiyalar asosidagi zamonaviy yondashuvlari*. // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2023. – №7. – B. 122–127.
 18. **Shukurova, M.** *Madaniy merosni muhofaza qilishda xalqaro hamkorlikning ahamiyati*. // O'zbekiston tarixi. – 2022. – №2. – B. 55–60.
 19. **Qo'chqorov, A.** *Tarixiy yodgorliklarni restavratsiya qilishda zamonaviy metodlar*. // Ilm sarchashmalari. – 2021. – №9. – B. 72–78.
 20. **Qodirova, S.** *Nomoddiy madaniy merosni asrash va targ'ib qilishning dolzarb masalalari*. // Fan va taraqqiyot. – 2023. – №4. – B. 89–93.